

זאבה כהן

מכתב לגרטרוד קראוס מורתי בשנות ילדותי, 1945–1955, לאחר מותה

גרטרוד היקרה, רק עכשיו, בשנות ה־70 המאוחרות לחיי, אני מדברת אלייך כפי שהייתי רוצה לדבר איתך, כשהייתי תלמידתך כילדה וכנערה מגיל 5 עד 16, או מאוחר יותר, לאחר שנסעתי בגיל 23 כדי לקדם ולפתח את קריירת הריקוד שלי בניו־יורק.

אני רוצה להודות לך, גרטרוד, על שהענקת לי את הבסיס היצירתי, את הביטחון והאומץ שסייעו לי להגשים את דרכי האמנותית ולקיים חיים הממשיכים למצות את אהבתי הגדולה לריקוד ולמוזיקה. אף על פי שלא היה שיעור אחד זהה למשנהו, והשליטה ביכולת הגופנית לא הייתה הצד החזק שלך כמורה, היית מופלאה בהנחלת החוויה העמוקה כיצד הריקוד מאפשר זיווג של הגוף והנשמה. האם ידעת שמאחר שדיברת אלינו בעברית רצוצה מעורבת בגרמנית ובאנגלית על נושאים ומושגים שהיו מעבר לתפיסתנו,

אנחנו, ילדים, מעולם לא הבנו אף מילה ממה שאמרת? אבל למרות זאת איכשהו הכוונה שלך תמיד הייתה ברורה.

אני זוכרת כמה מבוהלת הייתי כנערה, כאשר באופן מקרי נסעתי איתך באוטובוס. מה יהיה אם תפני אליי בשאלה ואצטרך להודות שאני לא מבינה מה שאת אומרת? על מה נוכל לדבר? זו הייתה הנסיעה השקטה ביותר שאי פעם חלקתי עם אדם שאני מכירה.

אני זוכרת כמה אהבנו לשמוע אותך מנננת בפסנתר הגדול בסלון דירת המרתף שלך בתל־אביב ברחוב פרוג, ששימש גם כסטודיו למחול, בעוד אנו מאלתרים בתנועה לצלילים ששמענו. וכשינגנת, רקדנו ואלתרנו, כשאנחנו מנסים למצות את מהות המוזיקה שנינגנת בכל כך הרבה הנאה. עולמות דמיוניים נוצרו כשמענו את יצירותיהם של גריג, בורודין, בטהובן, מוצרט, דביסי, אלבניזי ופאול בך־חיים, מתנגלות מבין אצבעותיך. אני זוכרת שהיית מחלקת אותנו לשתי קבוצות נפרדות, האחת מבצעת והשנייה מתבוננת. לפעמים ההנחיה הייתה לרקוד בהשראת רישומים של מבנים במרחב, או לפי דמויות שציירת, ולפעמים יצרת עבורנו ריקודים בהשראת נושאים וסיפורים שונים, כמו הסיפור המקראי על בועז ורות המואבייה. חיפוש מתמיד אחר רעיונות ומקורות השראה חדשים הייתה הנורמה בסטודיו שלך.

כמה אסירת תודה הייתי על נדיבותך, כשהייתי בת 14, כשהרשית לי לשאול מארגנ התלבושות שלך שמלת סאטן אדומה ארוכה וגולשת, שלבשתי בהופעה בה רקדתי לצלילי *מחול האש* של מנואל דה פאיה. בכיתה את ניגנת את היצירה הזו בפסנתר ואנחנו אלתרנו. זה היה הריקוד היחיד שעלה בדעתי לרקוד כשהוומנתי להשתתף במופע כשרונות של צעירים יהודיים ממוצא תימני, שהתקיים באמפיטיאטרון גדול בישראל.

כמה קשה היה לי לעזוב אותך כשהייתי בת 16, כשסצנת המחול בישראל עברה מסגנון הריקוד האקספרסיוניסטי הגרמני, שהיה הסגנון הדומיננטי בארץ, לסגנונה של מרתה גרהם. זה בוודאי מאוד כאב לך, לאחר שראית את להקת המחול של מרתה גרהם מבצעת כמה מיצירותיה המרכזיות בישראל בשנת 1956, ולאחר שראית כיצד תלמידייך נמשכים כה מהר אל המחול המודרני האמריקני האסתטי החדש. אף על פי כן, המשכת להגיע לצפוט בנו מופיעים עם כוריאוגרפים אחרים ובשיטות חדשות, ותמיד הקדשת לנו בבדיבות מזמנך והענקת לנו הערות כנות ומתחשבות.

כאשר לא יכולת להמשיך לקיים את להקת הריקוד שלך, שלמרבה הצער,

זאבה כהן רוקדת את להמלט מתוך חדרים של אנה סוקולוב, צילום: אדוווד עפרון Ze'eva Cohen in the Escape from Anna Sokolow's Rooms, photo: Edward Effron

מחוות למורות שלי

הייתי צעירה מדי מכדי להצטרף אליה, ראינו אותך יושבת במשך שעות בקפה ז'יצה, מעשנת בשרשרת ומשחקת שחמט עם ידייך האירופאים במשך שעות. שמחנו לראות שאת ממשיכה ללמד מחול וללמד כוריאוגרפים ישראלים צעירים ושאתנים. עם זאת, שוב הפתעת אותנו, כאשר הרחבת את אופקיך היצירתיים והתחלת להקדיש זמן רב לפיתוח כישורנך כציירת ופסלת, והצטרפת כחברה לכפר האמנים עין הוד.

כמה שמחים היינו כאשר קיבלת את פרס ישראל בשנת 1968, והוכרת כאמנית חשובה ביותר שתרמה רבות לקידום המחול בישראל. קבלת הפרס אפשרה לך להגיע לניו־יורק ולהתרשם מאמנויות הבמה בעיר, ולבקר כמה מתלמידייך הישראליים לשעבר, שעבדו בארה"ב כרקדנים. בחיבה רבה אני זוכרת את תנובתך לשאלתי איזה ממופעי התיאטרון או המחול שראית הרשים אותך ביותר, ותשובתך המהירה הייתה: "יושינגטון סקוור".

לעולם לא אשכח את הפעם האחרונה שראיתיך, בקיץ 1977, במהלך אחד הביקורים שלי בישראל. את שכבת במיטת בית החולים, לבדך, ומלבדך החדר היה ריק ושומם. כבר אז היה ברור כי אין סיכוי לרפא את סרטן הגרון שייסר אותך במשך כמה שנים. נראה שלא הופתעת לראותני, ואני סיפרתי לך כיצד מתפתחת קריירת הריקוד שלי בניו־יורק והראיתי לך תמונות שלי רוקדת, וכן תמונה של בתי בת השלוש. לאחר מכן, אספתי את הצילומים, נפרדתי ממך לשלום ויצאתי מן החדר. באמצע הדרך, בעודי הולכת לאורך המסדרון, שבתי על עקבותיי כדי להשיב את תמונתה של בתי המחייכת ומשחקת בשבובת בסרטים הצבעוניים שעיטרו את שערה.

זאבה כהן רוקדת את להמלט מתוך חדרים של אנה סוקולוב, צילום: זאק מיטשל Ze'eva Cohen in the Escape from Anna Sokolow's Rooms, photo: Jack Mitchell

את אמרת, "תשאירי אצלי את התמונה הזאת".

זאת הייתה הפעם האחרונה שראיתי אותך.

זאבה כהן

פורסם בציאט קבוצתי של נוגל בהקשר לכנס "יהודים ויהדות בעולם המחול" באוניברסיטת אריזונה, באוקטובר 2018.

זאבה כהן, 5 באוגוסט 2018.

מחווה אישית לרינה גלוק

מורתי בין השנים 1956-1960

תרומתה של רינה גלוק לקידום המחול בישראל מאז שעלתה מארה"ב בשנת 1955 הייתה משמעותית ביותר.

התחלתי ללמוד עם רינה את שיטת מרתה גרהם בבית הספר שפתחה בסטודיו שלה במרכז תל־אביב. שנה לאחר מכן הצטרפתי ללהקה החדשה שהקימה על שמה. יחסי המורה־תלמידה שלנו התפתחו עם השנים והפכו לחברות קרובה.

רינה, בוגרת בית הספר היוקרתי לאומנויות הבמה ג'וליארד שבניו יורק, ותלמידתה של מרתה גרהם במשך שנים, הביאה לישראל הבנה עמוקה של הטכניקה והאסתטיקה של גרהם. דיסציפלינה חדשה זו הייתה שונה באופן מהותי מהאסתטיקה האקספרסיוניסטית הגרמנית, הדומיננטית, שאליה נחשפנו בארץ.

לפי שיטתה של גרהם, התבססו השיעורים של רינה על סדרת תרגילים שדרשו מתח וכוח גופני שלא היו דומים לרגישות התנועתית וליצירתיות שהכרנו. רק לאחר ששלטנו בתנועות הבסיסיות בתורתה של גרהם, למדנו תרגילי רצפה חדשים וצירופי תנועה המתרחשים ברחבי חלל הסטודיו. אנחנו, קבוצת סטודנטים צעירה ודינמית, הרגשנו שההתקדמות איטית מדי, קשה ומונוטונית. מאחר שמילדות הייתי תלמידתה של גרטרוד קראוס, שאצלה שיעור אחד לא דמה לקודמו והאלתור והיצירתיות היו דבר שבשגרה, המעבר לשיטתה של גרהם היה קשה לי במיוחד.

כיוון שרינה הביאה אֶתה גישה פדגוגית שעודדה את התלמידים לדון בכל נושא שדורש הבהרה, אורתי אומץ לשאול אותה לאחר אחד השיעורים, "אם אמשך

לתרגל רק את הטכניקה הזו, האם עלולה אני לאבד את מהות היצירתיות שלי?" תשובתה של רינה הייתה, "אם הדחף היצירתי שלך טבוע בך מלידה, לעולם לא תאבדי אותו, אבל ללא שליטה טכנית והבנה פיזית של נופך, יהיה לך קשה מאוד להיות רקדנית מקצועית."

מה שגרם לי להמשיך ללמוד עם רינה הוא שראיתי אותה ברסיטל סולו כריזמטי בו הופיעה במספר עבודות מקוריות שלה. מבחינה טכנית ורגשית הביצוע היה מלהיב וההיכרות עם נושאים חדשים ואפשרויות מוזיקליות חדשות, שימשה השראה לדמיוני היצירתי. בנוסף, רינה הזמינה אותי להצטרף ללהקתה, עם עוד כמה מתלמידותיה המתקדמות, וההזדמנות לעלות על הבמה אחרי שנים של לימוד הייתה מאוד מרגשת. למרות שהופענו רק בריקוד קבוצתי אחד בכל הופעה, זה היה מאתגר לחלוק את הבמה עם רינה ולעקוב אחריה על הבמה מקרוב. ההופעה בלהקת המחול של רינה גלוק הייתה החשיפה המקצועית הראשונה שלי על הבמה.

היבט נוסף שהתגלה לי בהופעות הסולו של רינה היה מעורבותה העמוקה בנושאי

צדק חברתי, שלום אוניברסלי ושוויון בין־גזעי, נושאים שכחים בקרב יהודים אמריקנים ליברלים. בעוד שבישראל עסקנו באותן שנים בעיקר בחיפוש אחר אחדות לאומית עם יהודים שהגיעו מן התפוצות ללא שפה או תרבות משותפת, רינה הביאה השקפה יהודית אוניברסלית, שעיקרה צדק לכל.

בשנת 1959 התרחש שינוי משמעותי בתחום המחול בארץ עם הקמתה של 'בימת מחול', כאשר שלוש כוריאוגרפיות חשובות, נעמי אליסקובסקי, רינה גלוק ורנה שחם, החליטו ליצור להקה משותפת. הרעיון שכוריאוגרפיות יכולות לחלוק רקדנים, אולם חזרות, במה ומשאבים, היה רעיון נועז שסימן עידן חדש. גם אם הסיבה העיקרית הייתה כלכלית, זה היה ניסיון חסר תקדים בישראל.

לפני שנוסדה 'בימת מחול כל תלמיד היה נאמן למורה אחת ולמתודולוגיה שלה. לימוד עם מורה אחרת נחשב אז לבנידה. לגבי חברי הלהקה של "בימת מחול", האפשרות החדשה להופיע בעבודות של כוריאוגרפיות איתן לא למדו בעבר ולהיחשף לרעיונות חדשים ולהשפעות חדשות הייתה משמעותית ביותר.

מעשה נוסף שסימן את העידן החדש היה כששלוש המנהלות האמנותיות של הלהקה הזמינו את הכוריאוגרפית האמריקנית, אנה סוקולוב, להצטרף אליהן כאמנית אורחת וללמד את הלהקה אחת מיצירותיה.

בקיץ 1963, כשעמדתי לנסוע ללמוד בניוליארד ולהצטרף ללהקת המחול של אנה סוקולוב בניו יורק, הזמינה אותי רינה, שהייתה אמריקנית במקור, לשיחת פרידה. מה שאני זוכרת מהשיחה הזאת הוא שרנה העלתה ברגישות רבה את האפשרות שאתקל בדעות קדומות גזעניות בארה"ב, לאו דווקא כיהודייה, אלא כתימניה. לשמחתי, לא נתקלתי בדעות קדומות כלפיי, לא בניו יורק ולא ברחבי ארה"ב.

מעניין לציין כי בעוד הקריירה של רינה כרקדנית וכוריאוגרפית, מנהלת אמנותית ומחנכת, שגשגה בישראל, הקריירה שלי התפתחה בארה"ב במסלול דומה להתפתחות הקריירה של רינה בישראל.

תפקידה של רינה בחינוכי האמנותי היה מהותי. אני גם בת מול שהיא עדיין מלווה אותי לאורך חיי.

פורסם בציאט קבוצתי של נוגל בהקשר לכנס "יהודים ויהדות בעולם המחול" באוניברסיטת אריזונה, באוקטובר 2018.

זאבה כהן, 5 באוגוסט 2018.

